

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਰਬ-ਸਾਂਝਾ ਉਪਦੇਸ਼

ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ
ਐਮ ਏ. ਜੌਗਰਫੀ
ਸੈਲ: 604-307-3800

ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ 'ਚ ਵਸਦੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ 550 ਸਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ, ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ, ਕਥਾ ਦਰਬਾਰ ਅਤੇ ਢਾਡੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੈਮੀਨਾਰ ਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਵੀ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਉਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰਟ ਤੇ ਬਿਜਲਈ ਮੀਡੀਆ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਬਾਹ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖਾਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਬਲਕਿ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਾਂਤੀਕਾਰੀ, ਨਵਾਂ-ਨਰੋਆ ਤੇ ਲੋਕ-ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਝਲਕ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਘਟਣ ਦੀ ਬਿਜਾਏ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਦੀਆਂ ਬੀਤਣ ਉਪਰੰਤ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਘਟਣੀ ਤਾਂ ਕੀ ਸੀ ਬਲਕਿ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸਾਹ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਕਥਨ ਹੈ:

ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਉਪਦੇਸ ਦਾ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਸਭਿ ਸੇਵਕ ਸੇਉ ॥ ਵਾਰ 24, ਪਉੜੀ 2.

ਇਹ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਇਕ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵਤਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਉਸਾਰੂ ਤੇ ਦੇਰ-ਪਾਉ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਉਚ-ਮਿਆਰੀ ਖੋਜ ਸੰਸਥਾ/ ਜਥੇਬੰਦੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ, ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ, ਸਿੱਖ ਕਾਲਜ, ਸਿੱਖ ਰੀਸਰਚ ਸੈਂਟਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖੋਜੀਆਂ ਨੂੰ ਖੋਜ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫੋਰਮ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਏ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਗਮਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਵਸਥਾ 'ਚ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਨਿਘਾਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕੂੜ ਤੇ ਪਾਖੰਡ, ਹੀਨਤਾ ਤੇ ਨਿਰਾਰਥਤਾ, ਬੇਵੱਸੀ ਤੇ ਬਦਚਲਨੀ, ਅਨਿਆਂ ਤੇ ਅਧਰਮ, ਰੌਲਾ-ਰੱਪਾ ਤੇ ਬਦਨਿਯਮੀ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਲੋਕਾਈ ਅਤੀ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ ਵੱਲ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕੋਈ ਵੀ ਮਿੱਤਰ ਸੱਜਣ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਭਦਾ। ਭਰਾਵਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲੀ ਸਰਮਾਇਆ ਗਵਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਨਾਨਕ ਦੁਨੀਆ ਕੈਸੀ ਹੋਈ ॥ ਸਾਲਕੁ ਮਿਤੁ ਨ ਰਹਿਓ ਕੋਈ ॥

ਭਾਈ ਬੰਧੀ ਹੇਤੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥ ਦੁਨੀਆ ਕਾਰਣਿ ਦੀਨੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਮ:1 ਗ.ਗ.ਸ ਪੰ: 1410.

M. A. Macauliffe spent 30 years to study and research and produced six-volume about Sikh religion. He stated while introducing to the West, this religion and its founder as follows:

“Guru Nanak was not a priest either by birth or education, but a man who soared to the loftiest heights divine emotionalism and exalted his mental vision to an ethical ideal beyond the conception of Hinduism and Mohammedan.”

“ It prohibits idolatry, hypocrisy, caste exclusiveness, the concrementation of widows, the immurement of women, the use of wine and other intoxicants, tobacco- smoking, infanticide, slander. The pilgrimages to the sacred rivers and tanks of the Hindus were forbidden and it inculcates loyalty, gratitude for all favors received, philanthropy, justice, impartiality, truth, honesty and all the moral and domestic virtues known to the holiest citizens of any country.”

ਐਮ. ਏ ਮੈਕਾਲਫ:

“ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜਨਮ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਇਕ ਪੁਜਾਰੀ ਜਾਂ ਭਾਈ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਚੈਵੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਉਚਾਈਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ।”

“ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸਿੱਧਾ ਸਾਦਾ ਤੇ ਸਰਲ ਧਰਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਨਾਵਟ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ, ਬੁਤ ਪ੍ਰਸਤੀ, ਪਖੰਡ, ਜ਼ਾਤ-ਪਾਤ, ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਤੀ ਕਰਨਾ, ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਉਣਾ, ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਹੋਰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ, ਤਮਾਕੂ ਪੀਣਾ, ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ, ਬਦਨਾਮੀ ਕਰਨਾ ਸਭ ਮਨ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਆਦਿ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੇ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਫਾਦਾਰੀ, ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ, ਦਾਨ ਦੇਣਾ, ਨਿਆਂ, ਨਿਮਰਤਾ, ਸਚਾਈ, ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਖਲਾਕੀ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ।”

Dr. Edward A Bittencourt wrote about Guru Nanak as follow:

“Nanak placed first thing first. He exhorted the people to forget all supposed agencies of creation, sustenance, and death. And he restored their faith and undivided loyalty to One God (Ek Onkar) as source of all creation. This is great progressintroduced by Guru Nanak in the Mul Mantra and very first shloka of Sri Guru Granth Sahib. This is another unique feature of the Sikh religion that the Sikh concept of God is so clear that as far as I know this is the only monotheistic religion which conceives God as without enmity and hateIt was reserved for the religious genius of a great Master like Guru Nanak to re-state in a clearer, precise, definite and accurate way and at the very opening of Gurbani, the oneness of God.”

Bittencourt. Dr. Edward A. de in his forward to The Sikh way Life by Ranbir Singh, New Delhi-1968.

“ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਜਾਉਣ, ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਤੇ ਮਾਰ ਮਕਾਉਣ ਦੇ ਸਭ ਫਰਜ਼ੀ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਣ ਲਈ ਪਰੇਰਿਆ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਰੱਬ (ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ) ਹੀ ਸਾਰੀ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੋਣ ਸਬੰਧੀ ਨਿਸ਼ਚੇ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ । ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਉੱਨਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ.....ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਤੇ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ’ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਕਰ ਵਿਖਾਈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਹੋਰ ਅਦੁੱਤੀ ਫੀਚਰ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਸਬੰਧੀ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਇੰਨਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਇਕ ਈਸ਼ਵਰਵਾਦੀ ਧਰਮ ਹੈ ਜੋ ਰੱਬ ਨੂੰ ਨਿਰਵੈਰ ਤੇ ਨਿਰਘਿਰਣਾ ਖਿਆਲਦਾ ਤੇ ਸਵੀਕਾਰਦਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਦੀ ਇੱਕਵਤਾ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸਾਫ਼, ਠੀਕ, ਜੱਚਵੇਂ ਤੇ ਢੁੱਕਵੇਂ-ਫੱਬਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਐਨ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਧਾਰਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।”

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰੱਬੀ-ਗਿਆਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਕਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ:

‘ਨਾ ਕੋ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ।’

ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਹੈ, ਇਕ ਰੱਬ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਭਰਾ ਭਾਈ ਹਨ। ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤੇ ਹਰੇਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਏਕੇ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਥਾਈ ਏਕੁ ਵਸਿਆ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥

ਮ:1, ਗ.ਗ.ਸ. ਪੰ: 433

ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਝਗੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਇਕ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਦੂਸਰਾ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਲੇਛ ਸੱਦਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫਰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਰਸਤਾ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਵੱਰਗ ਤੇ ਨਰਕ ਮਨ ਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਅਨੰਦਮਈ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਸਵੱਰਗ ਹੈ; ਮਨੁੱਖ ਜਦੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਇਹ ਉਸ ਲਈ ਨਰਕ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕੋ ਧਰਮ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਲੈ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਅਡੋਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਹੀ ਉਸ ਲਈ ਸਵੱਰਗ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰਾਂ 'ਚ ਗੁਲਤਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਨਰਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ।

ਏਕੇ ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹੈ ਸਚੁ ਕੋਈ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਪੂਰਾ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਸੋਈ ॥

ਮ:1, ਗ.ਗ.ਸ. ਪੰ:1188

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬਰਾਬਰੀ, ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ; ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ, ਨਿਮਰਤਾ, ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ, ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਭਲਾਈ ਉਪਰ ਵੀ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰੱਬ ਇਕ ਹੈ, ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਰੱਬ ਹੋਰ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਉਪਰ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕੌਮ ਜਾਂ ਧਰਮ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਰੱਬ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜ਼ਿਅਦਾ ਨੇੜੇ ਹਨ।

ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਕਸਾਈਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਹੱਥ 'ਚ ਛੁਰੀ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹਾਕਮ ਸ਼ੀਹ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮ ਕੁੱਤੇ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਿੰਦੇ ਭੋਲੀ-ਭਾਲੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਖੂਨ ਚੂਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਧਰਮ ਤੇ ਇਨਸਾਫ ਖੰਭ ਲਗਾ ਕੇ ਉਡ ਗਏ ਸਨ, ਸੱਚ ਦੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੂੰ ਕੂੜ ਦੀ ਕਾਲੀ ਸ਼ਾਹ ਰਾਤ ਨੇ ਲਕੋ ਲਿਆ ਸੀ।

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ ॥

ਕੁੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ ॥ ਮ: 1, ਗ.ਗ.ਸ, ਪੰ: 145

ਸ਼ਮਕਾਲੀ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨੇਤਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਪਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਕਾਜ਼ੀ ਕੂੜ ਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ-ਖੋਰ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਭੀ ਤੇ ਘਾਤਕ, ਜੋਗੀ ਬੇਸਮਝ ਤੇ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਕਾਦੀ ਕੁੜੁ ਬੋਲਿ ਮਲੁ ਖਾਇ ॥ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਨਾਵੈ ਜੀਆ ਘਾਇ ॥

ਜੋਗੀ ਜੁਗਤਿ ਨ ਜਾਣੈ ਅੰਧੁ ॥ ਤੀਨੇ ਓਜਾੜੇ ਕਾ ਬੰਧੁ ॥ ਮ:1, ਗ.ਗ.ਸ. ਪੰ: 662

ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਜੇਕਰ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਅੱਜ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤੇ ਵਖਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅੱਜ ਵੀ ਭੋਲੀ-ਭਾਲੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖੁਸੱਟ ਅਖੌਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ-ਦਸਤੂਰ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਰਮ-ਹਯਾ, ਧਾਰਮਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਸਦਾਚਾਰ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ; ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ; ਸੱਚ ਅਲੋਪ ਸੀ ਤੇ ਕੂੜ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖੰਭ ਖਿਲਾਰੀ ਬੈਠਾ ਸੀ:

ਸਰਮ ਧਰਮ ਕਾ ਡੇਰਾ ਦੂਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਕੁੜੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥ ਮ: 1, ਗ.ਗ.ਸ. ਪੰ: 471

ਮੁਸਲਿਮ ਹਾਕਿਮਾਂ ਤੋਂ ਰੁਜਗਾਰ ਲੈਣ ਹਿਤ ਜਾਂ ਡਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਖੱਤਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਘਰ-ਘਰ ਵਿਚ ਮੀਆਂ ਅਖਵਾਉਣ ਦੀ ਰੀਸ ਚਲ ਪਈ ਸੀ।

ਖੜ੍ਹੀਆ ਤ ਧਰਮੁ ਛੇਡਿਆ ਮਲੇਛ ਭਾਖਿਆ ਗਹੀ ॥

ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਇਕ ਵਰਨ ਹੋਈ ਧਰਮ ਕੀ ਗਤਿ ਰਹੀ ॥ ਮ:1, ਗ.ਗ.ਸ. ਪੰ:662.

ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਅਤੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤੇ ਅੱਜ ਇਸਤਰੀ ਯੂਰਪ, ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਰੂਸ ਵਿਚ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਪਦਵੀ ਲੈ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਅਤੇ ਅਪਵਿੱਤਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਤਿਰਸਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਪੈਗੰਬਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ

ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ, ਨਾਂ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨੀਵੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੀਰਾਂ, ਪੈਗੰਬਰਾਂ, ਤੇ ਜੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:

ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ ॥ ਮ:1, ਗ.ਗ.ਸ., ਪੰ: 473.

ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵੱਡੀਆਂ ਚਾਰ ਜਾਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕਸ਼ਤਰੀ, ਵੈਸ ਅਤੇ ਸ਼ੂਦਰ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਉਪ-ਜਾਤਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਣਾ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ, ਕਸ਼ਤਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਜੰਗਾਂ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿਚ ਜੂਝਣਾ, ਵੈਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਖੇਤੀ, ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਪੰਦੇ ਕਰਨੇ, ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਦੂਸਰੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੀ। ਸ਼ੂਦਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮਾੜਾ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸ਼ੂਦਰ ਨੂੰ ਖੂਹ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੇ ਕਿਤੇ ਸ਼ੂਦਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਸੂਰ ਸ਼ੂਦਰ ਦਾ ਗਿਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਨੁਰੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੂਦਰ ਨੂੰ ਗਲ ਵਿਚ ਟੱਲ ਪਾ ਕੇ ਲੰਘਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਹੱਥ ਲਗਣ ਨਾਲ ਕਪੜੇ ਤੇ ਰਸੋਈ ਭਿਟੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਦੀ ਭਿਟ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਛੋਹ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਜਾਣ, ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ‘ਸਰਬਤ ਦੇ ਭਲੇ,’ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਇਨਸਾਨ ਭਰਾ-ਭਰਾ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਫਜ਼ੂਲ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਕੋਹੜ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਆਪਣਾ ਗਲਬਾ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ; ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਉਪਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਾਉਣੇ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਨਾ ਹੋਣੀ। ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਜੋਤ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ:

ਜਾਣਹੁ ਜੋਤਿ ਨ ਪੁਛਹੁ ਜਾਤੀ ਆਗੈ ਜਾਤਿ ਨ ਹੇ ॥ ਮ: 1, ਗ.ਗ.ਸ. ਪੰ: 349

ਜਾਤ ਜਾਂ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡੱਪਣ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਨਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੀ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਚੰਗਾ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆਦਰ ਹਾਸਲ ਕਰੇ।

ਫਕੜ ਜਾਤੀ ਫਕੜੁ ਨਾਉ ॥ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਇਕਾ ਛਾਉ ॥

ਆਪਹੁ ਜੇ ਕੇ ਭਲਾ ਕਹਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਤਾ ਪਰੁ ਜਾਪੈ ਜਾ ਪਤਿ ਲੇਖੈ ਪਾਏ ॥ ॥ ਮ; 1, ਗ.ਗ.ਸ ਪੰ:83

ਸਮਕਾਲੀਨ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਜੋ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਪੁਜਾਰੀ ਸ਼ਰੇਣੀ ਨੇ ਫਜ਼ੂਲ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ-ਰੀਤਾਂ ਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ, ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਫੋਕੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ, ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ, ਵਹਿਮ ਭਰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਇਨਸਾਨ ਬਣੋ। ਜਿਸ ਦੀ ਕਪਾਹ ਦਇਆ ਹੋਵੇ, ਸੂਤ ਸੰਤੋਖ ਹੋਵੇ, ਗੰਢ ਜਤ ਹੋਵੇ, ਵੱਟ ਉਚਾ ਆਚਰਨ ਹੋਵੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਜਨੇਊ ਪਾਉ ਤੇ ਪੁਆਉ:

ਦਇਆ ਕਪਾਹ ਸੰਤੋਖੁ ਸੂਤੁ ਜਤੁ ਗੰਢੀ ਸਤੁ ਵਟੁ ॥

ਏਹੁ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਕਾ ਹਈ ਤ ਪਾਡੇ ਘਤੁ ॥ ਮ: 1 ਗ.ਗ.ਸ. ਪੰ: 471.

ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਸ਼ਰਏ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠਕੇ, ਮਲੇਛ ਤੇ ਕਾਫਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਬਿਜਾਏ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣੋ। ਰੱਬ ਕੇਵਲ ਕਾਅਬੇ ਤੇ ਪਛੱਮ ਵਿਚ ਸੀਮਿਤ ਸਮਝਣ ਦੀ ਬਿਜਾਏ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਾਜ਼ਿਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋ।

ਸਿਦਕੁ ਕਰਿ ਸਿਜਦਾ ਮਨੁ ਕਰਿ ਮਖਸੂਦੁ ॥

ਜਿਹ ਧਿਰਿ ਦੇਖਾ ਤਿਹ ਧਿਰਿ ਮਉਜੂਦੁ ॥ ਮ: 1, ਗ.ਗ.ਸ. ਪੰ: 84

ਜਦ ਮੱਕੇ ਦੇ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ‘ਹਿੰਦੂ ਚੰਗੇ ਹਨ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ’ ਤਾਂ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਫ ਸਾਫ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚੰਗਾ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਜਿਸ ਦੇ ਅਮਲ ਚੰਗੇ ਹਨ।

ਜੈਨੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਨੰਗੇ, ਮੈਲੇ, ਅਣਨੂਤੇ ਤੇ ਵਿਰੱਕਤ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਕੇ, ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਰਾਂਹੀ ਹੀ ਪਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਦਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਹਿੰਸਾ-ਵਾਦੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਦਇਆ ਦਿਰੰਬਰੁ ਦੇਹ ਬੀਚਾਰੀ ॥ ਆਪਿ ਮਰੈ ਅਵਰਾ ਨਹ ਮਾਰੀ ॥ ਮ: 1, ਗ.ਗ.ਸ. ਪੰ: 356

ਬੁੱਧ ਮੱਤ ਨੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ, ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਨਤਾ ਤੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਚੁਕਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਰੀਰਕ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਉਪਰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮ ਹੱਥੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਾ ਦਸਿਆ।

ਜੋਗੀ ਇਸ ਗੱਲ ਉਪਰ ਜੋਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਸੁਪਨਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰੀਰਕ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ; ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਤੀ ਅਖਵਾਂਦੇ ਪਰ ਜਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਜੁਗਤਿ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਣਦੇ। ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਲੁਕਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਫਰਮਾਂਉਂਦੇ ਹਨ:

ਜਤੀ ਸਦਾਵਹਿ ਜੁਗਤਿ ਨ ਜਾਣਹਿ ਛਡਿ ਬਹਹਿ ਘਰ ਬਾਰੁ ॥ ਮ: 1, ਗ.ਗ.ਸ., ਪੰ: 469

ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਮਾਜ ਦੀ ਭਲਾਈ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੇਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਉਸ ਦੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਣ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਭਾ:ਗੁਰਦਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਨਾਥ-ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ:

ਸਿਧ ਛਪ ਬੈਠੇ ਪਰਬਤੀਂ ਕੌਣ ਜਗਤ ਕੇ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਭਗਤੀ-ਲਹਿਰ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਜੋਰਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰੱਖਦੇ। ਜ਼ਾਲਮ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮ ਨਾ ਕਹਿ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਦੁਖੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਾਲਮ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਛੁਡਾ ਸਕੇ। ਅੱਜ-ਕਲ ਕੁਛ ਪੱਛਮੀ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਗੱਲ ਉਪਰ ਜੋਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਲਾਇਆ ਸਗੋਂ ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ ਤੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਧਾਰਮਿਕ

ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਹੀ ਅੱਗੇ ਤੋਰਿਆ ਸੀ। ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ ਤੇ ਨਿਰਾਲਾ ਧਰਮ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ:

ਮਾਰਿਆ ਸਿੱਕਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ। ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ 1-45.

ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਚੋਰਾਂ, ਡਾਕੂਆਂ, ਮਿਨਾਫੇ-ਖੋਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋਰਦਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਚੂਸ ਕੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਮਾਇਆ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ :

ਇਸੁ ਜਰ ਕਾਰਣਿ ਘਣੀ ਵਿਗੁਤੀ ਇਨਿ ਜਰ ਘਣੀ ਖੁਆਈ ॥

ਪਾਪਾ ਬਾਝਹੁ ਹੋਵੈ ਨਾਹੀ ਮੁਇਆ ਸਾਥਿ ਨ ਜਾਈ ॥ ਮ:1, ਗ.ਗ.ਸ. ਪੰ: 417

ਆਮ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਤੇ ਕਿਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਡਰਾਵਿਆਂ ਤੇ ਸਵੱਰਗਾਂ ਦੇ ਲਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜਾ 'ਚ ਰਹਿੰਦਿਆ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਮਜ਼ਹੂਰੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ:

ਅਮਲੁ ਕਰਿ ਧਰਤੀ ਬੀਜੁ ਸਬਦੇ ਕਰਿ ਸਚ ਕੀ ਆਬ ਨਿਤ ਦੇਹਿ ਪਾਣੀ ॥

ਹੋਇ ਕਿਰਸਾਣੁ ਈਮਾਨੁ ਜੰਮਾਇ ਲੈ ਭਿਸਤੁ ਦੇਜਕੁ ਮੂੜੇ ਏਵ ਜਾਣੀ ॥ ਮ: 1, ਗ.ਗ.ਸ. ਪੰ: 24

ਲੋਭੀ ਤੇ ਦੰਭੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਸੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਾਲਚ ਤੇ ਅੰਹਕਾਰ ਹੈ:

ਪੜਿਆ ਮੂਰਖੁ ਆਖੀਐ ਜਿਸੁ ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰਾ ॥ ਮ:1 ਗ.ਗ.ਸ. ਪੰ: 140.

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਅਜ ਦੀ ਤਰਾਂ ਰੇਡੀਉ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਰਾਂਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਆਪ ਪੈਦਲ ਤੁਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ, ਦੰਭੀਆਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ, ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ, ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ, ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ ਮੱਠਾਂ, ਸੂਫੀ ਪੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਨਕਾਹਾਂ, ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਆਸਣ ਤੇ ਗੁਫਾਵਾਂ, ਧਨੀਆਂ ਦੇ ਦਰਾਂ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸੱਚ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇੱਕੋ ਰੱਬ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਹੋਣ, ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਣ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ, ਹਲੀਮੀ ਤੇ ਮਿਲਵਰਤਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਮੇਂ, ਦੇਸ਼, ਕੌਮ, ਜਾਤ ਤੇ ਨਸਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਭਵਿਖ ਵਿਚ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਹਰ ਦੇਸ਼, ਕੌਮ ਦੀ ਜਨਤਾ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਤੇ ਸਦ-ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਰਤ ਕਰਨ, ਵੰਡ ਛੱਕਣ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਰਾਹ-ਦਿਸੇਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਫਰੀ ਕਿਚਨ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਏਡ ਵਰਗੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਨਸਲ, ਰੰਗ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਨੋ, ਮਨੋ, ਧਨੋ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

